

MANUSCRIPTORIUM NA CESTĚ K EVROPSKÉ DIGITÁLNÍ KNIHOVNĚ

Zdeněk Uhlíř, Národní knihovna ČR

Manuscriptorium¹ spolu s **Krameriem**² a **Web Archivem**³ tvoří Digitální knihovnu, kterou buduje Národní knihovna ČR, aby odpověděla na požadavky, jež před všechny paměťové, tj. archivy, knihovny, muzea apod., instituce staví rozvoj informační a znalostní společnosti. Podobně také ve spolupráci s Univerzitou Karlovou připravuje portál **Jednotná informační brána**,⁴ v němž se snaží o integraci rozptýlených informačních zdrojů do jediného uživatelského rozhraní, protože podle bonmotu „co není integrováno, to neexistuje“, tedy bez síťového propojení globálního intelektuálního bohatství lidstva by při konverzi a transformaci médií a diskontinuitě diskursů, jež v současnosti zakoušíme, došlo k nenahraditelným ztrátám v kontinuitě idejí. A konečně ve speciální oblasti připravuje ve spolupráci s Masarykovou univerzitou, Karlovou univerzitou a Akademií věd ČR portál **Litterae ante portas**,⁵ tj. společný přístup k elektronickým zdrojům pro interdisciplinární a transdisciplinární studium řeckých a latinských textů antiky, středověku a raného novověku. Manuscriptorium se tudíž nachází v širokém kontextu činností i jejich výsledků na přechodu od tištěného k síťovému elektronickému informačnímu a komunikačnímu prostředí, které se odehrávají na nadnárodní globální úrovni, a tak je také třeba vidět jeho vyšší než jenom českou národní dimenzi.

Jelikož však přechod k informační a znalostní společnosti, jejímž základem je síťové elektronické prostředí⁶, je pozvolný, je přechod na vyšší dimenze také v případě Manuscriptoria pouze postupný a pokračuje v dílčích krocích. V souvislosti národním programem VISK (Veřejné informač-

¹ Manuscriptorium, dostupný z URL: <http://www.manuscriptorium.com>

² Kramerius, dostupný z URL: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/> Welcome.do

³ Web Archiv, dostupný z URL: <http://www.webarchiv.cz/>

⁴ Jednotná informační brána, dostupný z URL: <http://www.jib.cz/>

⁵ Litterae ante portas, dostupný z URL: <http://litterae.phil.muni.cz/>

⁶ Srv. UHLÍŘ, Zdeněk: Manuscriptorium as virtual environment for the digital history. Referát přednesený na konferenci „New Information Technologies and the Future of the Humanities“ dne 11.02.2005 v Praze. Dostupný z URL: http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=orst_uhlir_manuscriptorium_virtual_environment.htm

ní služby knihoven) a jeho podprogramem **VISK6**⁷, jakož i s programem **Memoriae mundi series Bohemica**⁸ a s programem UNESCO **Memory of the World**⁹ se Manuscriptorium pohybuje na české národní úrovni. V souvislosti s **CEE MASTER** (Central and East European MASTER),¹⁰ společnou iniciativou Národní knihovny ČR a Univerzitní knihovny v Bratislavě, k jejímuž financování přispěla Rakouská akademie věd, se Manuscriptorium dostalo na středoevropskou úroveň. V současnosti vede Národní knihovna ČR jednání s Evropskou komisí o uzavření smlouvy o financování projektu **ENRICH** (European Networking Resources and Information Concerning Cultural Heritage),¹¹ jenž byl vybrán k financování a který by Manuscriptorium posunul na úroveň celoevropskou. Teprve po úspěšném zvládnutí úkolů plynoucích z tohoto projektu bude možno vážně uvažovat o dimenzi vyšší, tj. globální celosvětové.¹²

Poněvadž na jedné straně je uživatelské rozhraní Manuscriptoria sice poměrně jednoduché a pro každého bez zvláštního zácvičku snadno zvládnutelné, neboť využívá webových technologií běžných i kdekoli jinde, protože však na druhé straně je jak obsahové, tj. doménově odborné, tak technické a v neposlední řadě i organizační zázemí značně složité, není jednoduché o těchto otázkách jednoduše a jednotně pojednávat. Vzhledem k tomu, že nejsem technik, nýbrž historik, budu se ve svém příspěvku věnovat otázkám obsahovým, tj. doménově odborným, případně otázkám organizačním, které s obsahovou stránkou Manuscriptoria souvisí, a otázky rázu technického nechám pro jiného autora a jinou příležitost.

Abychom pochopili snahu o vybudování evropské digitální knihovny rukopisů, resp. dalšího historického knižního materiálu, je třeba učinit si představu o minulosti elektronického a digitálního zpracování rukopisů v Národní knihovně ČR¹³ a ve stručnosti popsat současný stav. Teprve pak

⁷ VISK6, dostupný z URL: <http://visk.nkp.cz/VISK6.htm>

⁸ Memoriae mundi series Bohemica, dostupný z URL: <http://digit.nkp.cz>.

⁹ Memory of the World, dostupný z URL: http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=1538&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

¹⁰ CEE MASTER, dostupné z URL: <http://www.rukopisy.cz/index.asp>

¹¹ Viz KNOLL, Adolf – PSHLAVEC, Stanislav: ENRICH: Budujeme evropskou digitální knihovnu rukopisů. Příspěvek přednesený na konferenci INFORUM 2007 dne 23.05.2007 v Praze. Dostupný z URL: <http://www.inforum.cz/sbornik2007/158/>

¹² Globální dimenze Manuscriptoria a s ním spojené rukopisné práce, jakož i kodikologie a bibliologie vůbec, je základním předpokladem všech teoretických úvah a koncepcí, které vedly k jeho vzniku, viz UHLÍŘ, Zdeněk: Teorie a metodologie elektronického zpracování rukopisů a hybridní knihovna. Praha: NKČR, 2002.

¹³ Srv. UHLÍŘ, Zdeněk: Manuscript Digitization and Electronic Processing of Manuscripts in the Czech National Library. In: International Journal „Information The-

budeme moci hovořit o nejbližší budoucnosti a uvažovat o vzdálenějších perspektivách.

První pokusy s digitalizací historických fondů vůbec a rukopisů zvláště proběhly v Národní knihovně ČR v roce 1992, kdy byl vytvořen pilotní disk pro vznikající program UNESCO Memory of the World. V letech 1995–1996 Národní knihovna ČR zahájila soustavnou digitalizaci rukopisů a v letech 1997–1998 získala grantový projekt pro výzkum digitálního zpracování historických fondů a pro archivaci vzniklých digitálních dokumentů. Výsledkem této první etapy práce byl standard pro digitální dokumenty-virtuální knihy DOBM (Digitization of Old Books, Manuscripts and Other Documents)¹⁴, který byl v roce 1999 přijat jako doporučení UNESCO pro digitální zpracování historických fondů¹⁵. Tím se digitalizační program Národní knihovny ČR, který se mezitím stal národním programem Memoriae mundi series Bohemica, dostal do první linie světového vývoje v této oblasti.

Díky tomu se Národní knihovna ČR v letech 1999-2001 zapojila do evropského projektu MASTER (Manuscript Access through Standards for Electronic Records),¹⁶ jehož cílem bylo připravit elektronický standard pro

ories and Applications“. Rok 2004, roč. 11, č. 3, s. 257-262. ISSN 1310-0513. Referát přednesený na semináři „Digitisation of cultural and scientific heritage“ v Banskú (Bulharsko) 28.09.2004. Dostupný z URL: http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=orst_uhliř_ms_digitization.htm

¹⁴ Srv. KNOLL, Adolf. Memoriae Mundi Series Bohemica: Program digitálního zpřístupnění vzácných fondů. *Ikaros* [online]. 1998, roč. 2, č. 7 [cit. 2007-06-29]. Dostupný z URL: <http://www.ikaros.cz/node/1175>. URN-NBN:cz-ik1175. ISSN 1212-5075.

¹⁵ Digitization of Old Books, Manuscripts and Other Documents, dostupný z URL: http://www.unesco.org/webworld/mdm/czech_digitization/doc/digitiz.htm

¹⁶ Viz UHLÍŘ, Zdeněk: Projekt MASTER a standardizace v oblasti zpracování rukopisů. In: Národní knihovna: knihovnická revue. Rok 1999, roč. 10, č. 3, s. 109 - 113. ISSN 1214-0678. Dostupný z URL: <http://full.nkp.cz/nkkr/NKCR9903/9903109.html>; UHLÍŘ, Zdeněk: Projekt „MASTER“ a problematika elektronického zpracování středověkých rukopisů. In: *Ikaros* [online]. 1999, č. 8. ISSN 1212-5075. Dostupný z URL: <http://www.ikaros.cz/node/391>; UHLÍŘ, Zdeněk: Standard MASTER: katalogizace rukopisů v XML. In: Národní knihovna: knihovnická revue. Rok 2002, roč. 13, č. 2, s. 84-101. ISSN 1214-0678. Dostupný z URL: <http://full.nkp.cz/nkkr/Nkkr0202/0202084.html>, srv. také: UHLÍŘ, Zdeněk: Súborný katalog historických fondov a stredoevropská spolupráca. Bratislava: Univerzitná knižnica, 2002, [s. 31-56]; UHLÍŘ, Zdeněk: Projekt MASTER a jeho aplikace v NK ČR. In: CASLIN 2002. Ochrana a sprístupňovanie dokumentov: nové trendy. Grand hotel Permon, Podbanské 18, 032 42 Pribylina, Vysoké Tatry – Slovenská republika, 23.-27. júna 2002. Martin: SNK, 2002, s. 47-51.

katalogizaci rukopisů, a to v první řadě kodikologických či literárních rukopisů, tj. rukopisných knih, v druhé řadě však také dalšího rukou psaného materiálu, jako jsou listiny a archivní knihy, resp. široká a poměrně neurčitá kategorie tzv. archivních rukopisů. Tím se poprvé elektronické a digitální zpracování rukopisů a vlastně veškerých historických fondů dostalo do nadnárodního evropského kontextu. V dřívější době sice také přirozeně existovala mezinárodní spolupráce na tomto poli, avšak různé „národní školy“ si vytvářely různá pravidla pro zpracování a rozmanité zásady pro popis rukopisů, které ne vždy byly kompatibilní a dobře koordinovatelné. A důležité bylo i to, že v rámci řešení projektu MASTER byla nastolena i otázka spojení elektronického záznamu s digitálními obrazy, třebaže to nebylo jeho cílem a třebaže věc byla jenom naznačena a nikoli vyřešena. Práce na projektu MASTER tak ukázala mnohé další perspektivy, jichž se Národní knihovna ČR snažila důsledně využít.

Postupně byl na základě popisného standardu MASTER vytvořen metadatový standard MASTER+¹⁷, jenž je určen pro spojení katalogového záznamu (katalogizátu) a digitální obrazové kopie originálního historického dokumentu (digitalizátu); výsledkem je vytvoření virtuální knihy, v níž se dá snadno orientovat (prohlížení – *browsing*) a navigovat na konkrétní místo (vyhledávání – *searching*). Tím se otevřela cesta k vytváření otevřených, souborných či sdružených katalogů historických fondů¹⁸ na jedné a k budování digitálních knihoven¹⁹ na druhé straně. V roce 2002 byla v rámci pro-

¹⁷ Viz Digitalizované rukopisy, staré tisky, historické mapy a další historické materiály, dostupný z URL: http://digit.nkp.cz/techstandards_cz.html

¹⁸ Viz UHLÍŘ, Zdeněk: Základní problematika digitalizace historických dokumentů a fondů. In: Kritické edice hudebních památek. IV. Digitalizace památek – metoda jejich ochrany a prezentace? – Katalogizace jako teoretický a praktický problém muzikologické dokumentace. (Ed.) Stanislav Tesař. Olomouc: Masarykova univerzita v Brně – Univerzita Palackého v Olomouci, 2001, s. 11-17. ISBN 80-210-2710-X (Masarykova univerzita) 80-244-0348-X (Univerzita Palackého); UHLÍŘ, Zdeněk: Teoretické problémy katalogizace středověkých rukopisů a jejich informační pozadí. In: Kritické edice hudebních památek. IV. Digitalizace památek – metoda jejich ochrany a prezentace? – Katalogizace jako teoretický a praktický problém muzikologické dokumentace. (Ed.) Stanislav Tesař. Olomouc: Masarykova univerzita v Brně – Univerzita Palackého v Olomouci, 2001, s. 79-97. ISBN 80-210-2710-X (Masarykova univerzita) 80-244-0348-X (Univerzita Palackého).

¹⁹ Viz UHLÍŘ, Zdeněk: Souborný katalog historických fondů a digitální knihovna: teoretické problémy. Referát přednesený na workshopu „Historické materiály v digitálním prostředí“ „8. konference o profesionálních informačních zdrojích Forum“ v Praze 20.5.2002. In: Souborný katalog historických fondů a stredo-evropská spolupráce. Bratislava: Univerzitní knižnica, 2002, [s. 1-29]; UHLÍŘ, Zdeněk: Kata-

jektu CEE MASTER, podpořeného Rakouskou akademií věd zahájena spolupráce se slovenskými partnery na integraci, a tím se zpracování a zpřístupnění rukopisů zvláště a historických fondů vůbec rozšířila z české na středoevropskou úroveň. To se ještě posílilo, když byly v roce 2004 navázány kontakty s rakouským projektem MONASTERIUM²⁰, který se soustřeďuje na digitální zpracování a internetové zpřístupnění klášterních a vůbec církevních listin ve středoevropském rozsahu. Tím vším prodělala tradiční představa o práci s historickými dokumenty a fondy jakožto o práci převážně či povytce individuální hlubokou změnu²¹. To připravilo Národní knihovnu ČR k účasti na evropských projektech širšího záběru.

Systematické budování digitálních knihoven historických fondů, ke kterému dospěla Národní knihovna ČR po dokončení práce na evropském projektu MASTER v letech 2001-2003 evidentně souvisí se sémantickým a znalostním webem²². Právě proto se Národní knihovna ČR v letech 2002-2004 zúčastnila práce na evropském projektu VICODI (Visual Contextualization of Digital Content)²³, jehož cílem bylo vypracovat systém ontologických koncept-instancí pro oblast evropské historie²⁴, technologicky zvládnout geografickou kontextualizaci a řešit otázky multilingvalismu. Ačkoli se úkoly projektu v plném rozsahu nepodařilo splnit tak, aby se vybudoval plně funkční evropský historický web, jak bylo prvotním úmyslem, partneři projektu přece jenom dokázali vytvořit systém ontologií a oproti původnímu

lóg a druhá informačná kríza. In: ITlib: Informačné technológie a knižnice. Rok 2002, roč. 6, č. 4. Dostupný z URL: <http://www.cvtisr.sk/itlib/itlib024/uhlir.htm>

²⁰ Monasterium, dostupný z URL: <http://www.monasterium.net/>

²¹ Srv. UHLÍŘ, Zdeněk: Technické obrazy a transformace kodikologie a bibliologie. In: Národní knihovna: knihovnická revue. Rok 2003, roč. 14, č. 2, s. 114-127. ISSN 1214-0678. Dostupný z URL: <http://full.nkp.cz/nkkr/NKKR0302/0302114.html>; UHLÍŘ, Zdeněk: Terminologie a pojmy v čase paradigmatických změn. Referát přednesený na semináři „Terminologie knihovní a informační vědy v ČR a SR“ v Brně 14.10.2003. In: Národní knihovna: knihovnická revue. Rok 2003, roč. 14, č. 4, s. 236-244. ISSN 1214-0678. Dostupný z URL: <http://full.nkp.cz/nkkr/Nkkr0304/0304236.html>

²² Viz SKLENÁK, Vilém: Web 2.0 vs. Sémantický web. Příspěvek přednesený na konferenci INFORUM 2007 dne 24.05.2007 v Praze. Dostupný z URL: <http://www.inforum.cz/sbornik/2007/105/>. Srv. SKLENÁK, Vilém: Sémantický web. In: Inforum 2003. Albertina icome Praha, 2003. URL http://www.inforum.cz/inforum2003/prispevky/Sklenak_Vilem.pdf.

²³ VICODI, dostupný z URL: <http://www.vicodi.org/about.htm>

²⁴ Viz UHLÍŘ, Zdeněk: Kulturní dědictví, digitalizace a sémantický web. Referát přednesený na 11. ročníku konference „Knihovny současnosti“ v Seči u Chrudimi 17.09.2003. In: Ikaros [online]. 2003, č. 10. ISSN 1212-5075. Dostupný z URL: <http://www.ikaros.cz/node/1486>

předpokladu pochopili, že ontologie se musí zakládat na fulltextovém vyhledávání ve vlastních dokumentech a nesmějí následovat tradiční selekční jazyky v tom, že dokumentům pouze přiřazují specifické deskriptory, podle nichž by se vyhledávalo. Soustavně řešit tuto otázku však je možno až nyní, v souvislosti se zařazováním plných textů do Manuscriptoria. Totéž se týká i problému multilingvalismu, který je mnohem složitější, než se předpokládalo, protože se netýká jen záležitostí čistě technických, ale souvisí také s multikulturalismem ve smyslu rozdílného referenčního zázemí jednotlivých kultur. Nicméně se jasně ukázalo, že do budování souborných katalogů a digitálních knihoven je nutno zapojit nástroje počítačové lingvistiky²⁵, jinak nebude dosaženo úspěchu.

Jako nutný předpoklad na ontologiích založeného sémantického a znalostního webu se ukázala v první řadě nutnost integrace heterogenních zdrojů. Proto se Národní knihovna ČR v letech 2003-2006 zapojila do dalšího evropského projektu ECH:TOPICC (Endangered Cultural Heritage: Tools for Preservation, Investigation and Copyright Clearance)²⁶. Výsledkem bylo rozšíření kontaktů s dalšími středoevropskými partnery, zejména z Litvy, což se odrazilo v obohacení otevřeného katalogu Manuscriptoria. Zároveň v regionálním projektu UNESCO k posílení spolupráce v digitálním zpřístupnění kulturního dědictví s vazbou na Paměť světa bylo v roce 2005 dosaženo obohacení Manuscriptoria o některé digitální obrazové kopie zejména z maďarských knihoven. Se slovenskými partnery (Univerzitní knihovna Bratislava, Ústřední knihovna Slovenské akademie věd) pokračovala intenzivní a úspěšná spolupráce završená v roce 2006 distribuovanou (nikoli centralizovanou) integrací digitálních dokumentů. A zapojením do pilotního projektu CERL se Národní knihovna ČR podílela na vytvoření globálního rukopisného portálu rozšířeného o tištěný materiál²⁷, který prokázal možnost integrace ve formálně i věcně zcela heterogenním prostředí²⁸. Tím byl vytvořen základ pro ambici, aby se Manuscriptorium stalo centrem inte-

²⁵ Srv. např. RIBAROV, Kiril: ACT – počítačové zpracování psaného kulturního dědictví. Příspěvek přednesený na konferenci INFORUM 2007 dne 25.05.2004 v Praze. Dostupný z URL: <http://www.inforum.cz/inforum2004/prispevek.php-prispevek=44.htm>

²⁶ ECH:TOPICC, dostupný z URL: <http://www.eureka.be/inaction/AcShowProject.do?id=2597>; srv. ECH:TOPICC, dostupný z URL: http://digit.nkp.cz/CDMK/eContent_Eureka.htm

²⁷ The CERL Portal: Manuscripts and the European Printed Heritage, dostupný z URL: <http://cerl.epc.uu.se/sportal/>

²⁸ Viz UHLÍŘ, Zdeněk: Nadnárodní index rukopisů. In: Ikaros [online]. 2004, č. 6. ISSN 1212-5075. Dostupný z URL: <http://www.ikaros.cz/node/1715>

gračních snah ve větším měřítku a aby se pokusilo iniciovat spolupráci už nejenom na regionální, ale na celoevropské úrovni.

Na druhém místě se ukázala potřeba více integrovat nástroje počítačové lingvistiky. To bylo účelem účasti Národní knihovny ČR v evropském projektu COMTOOCI (Computational Tools for the librarian and philological work in Cultural Institution)²⁹. Zde už šlo o velice sofistikované spojení katalogizace, digitalizace a editologie, a to primárně v elektronickém prostředí. Ukázaly se sice výhody systémového nástroje SPWC vytvořeného v Istituto di Linguistica Computazionale v Pise³⁰ umožňujícího jednoduše korelovat přepsaný text edice k příslušným obrazům stránek originálního rukopisu, jakož i provádět korelaci na hlubší úrovni, totiž mezi jednotlivými slovy přepsaného textu a příslušnými dílčími částmi digitálního obrazu. Ukázaly se však také nevýhody spočívající v poměrně technické složitosti a zejména v nemalé organizační náročnosti připojení k systému SPWC. Celkově se však podařilo získat dostatečně jasný vhled do celé širší problematiky, a tak za využití standardu pro elektronické zpracování textů TEI (Text Encoding Initiative)³¹ mohla Národní knihovna ČR vytvořit jednoduchou definici typu dokumentu, která jednak dovoluje práci offline za použití jakéhokoli XML editoru (a tím jsou odstraněny organizační těžkosti plynoucí z využívání jediného systému různými osobami a institucemi), jednak umožňuje velice snadnou korelaci mezi úseky přepsaného textu a příslušnými stránkami originálního dokumentu, a tedy i digitálními obrazy. Ve spolupráci s Oddělením pro vývoj jazyka Ústavu pro jazyk český Akademie věd ČR³², v souvislosti s rozšířením služeb Manuscriptoria také pro školy³³ a za spolupráce s Digitální knihovnou České sněmy³⁴ provozovanou Parlamentní knihovnou České republiky³⁵ se pak podařilo rutinizovat jak vytváření plných textů, tak jejich propojování s digitálními kopiemi. Základ pro

²⁹ COMTOOCI, dostupný z URL: <http://www.ilc.cnr.it/comtooci/>; srv. COMTOOCI, dostupný z URL: <http://www.ilc.cnr.it/viewpage.php/sez=ricerca/id=852/vers=ita> srv. COMTOOCI International Workshop, dostupný z URL: <http://www.bsmc.it/modules.php?name=News&file=article&sid=51>

³⁰ Istituto di Linguistica Computazionale, dostupný z URL: <http://www.ilc.cnr.it/indexflash.html>

³¹ TEI, dostupný z URL: <http://www.tei-c.org/>

³² Oddělení pro vývoj jazyka, Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR, dostupný z URL: http://www.ujc.cas.cz/oddeleni/index.php?page=staroces_v

³³ Manuscriptorium pro školy, dostupný z URL: <http://skoly.manuscriptorium.com/Site/CZE/default.asp>

³⁴ Digitální knihovna „České sněmy“, dostupný z URL: <http://www.psp.cz/eknih/snemy/>

³⁵ Parlamentní knihovna České republiky, dostupný z URL: <http://www.psp.cz/kps/knih/>

evropskou digitální knihovnu rukopisů a snad i historických fondů vůbec tak byl už vytvořen a jenom zbývá dovést jej ke zdárnému konci.

Zcela nově, v roce 2007 Národní knihovna ČR přikročila i k testování elektronických hudebních edic vytvořených v jazyce XML podle definice typu dokumentu Music XML³⁶, přičemž se ukázalo, že problémy s hudebními edicemi jsou menší, než se vůbec dalo čekat. Obsahový vývoj Manuscriptoria se tak dostal na velice komplexní úroveň, takže dovoluje uvažovat o různých reprezentacích jednoho a téhož originálního dokumentu, totiž nejenom o obrazové kopii a transkripci-edici, ale také o audio-dokumentu zpřístupňujícím vizuální zápis hudby. To není pouhá třešinka na dortu, jak by se mohlo myslet, protože v historických knihovnách a potažmo v Manuscriptoriu je celá řada středověkých i novějších hudebních dokumentů, které jednak nejsou dostatečně prozkoumány, jednak jsou mimo běžný repertoár výkonných hudebních těles, protože se nedostává jejich moderních edic přístupných současným interpretům. Digitální knihovna rukopisů tudíž může nabýt mnohem většího významu, než by se na první pohled dalo předpokládat.

Projekt ENRICH, který byl Evropskou komisí schválen k financování a jehož trvání je naplánováno na dva roky (předpoklad je 2007–2009), tudíž ani neřeší nový řád problémů, ani se nesoustřeďuje na hlubší aplikovaný výzkum, nýbrž se zaměřuje především na vývoj prostředků a nástrojů, jak integrovat dílčí zdroje jednotlivých institucí v evropském rámci. Orientuje se hlavně na konverze mezi užívanými popisnými, metadatovými standardy a na implementaci konektorů a komunikačních protokolů tak, aby metadata (katalogové záznamy) mohla být centralizována, avšak data (primárně se počítá s digitálními obrazovými kopiemi originálních historických dokumentů, ale může jít i o plné texty, audio, video, potažmo multimediální/multimodální dokumenty) mohla zůstat distribuována na původních místech. Další nástroje bude třeba vyvinout pro jednoduchý management komplexního digitálního dokumentu, který bude soustředěn kolem metadat-katalogových-evidenčních záznamů. Při práci na projektu ENRICH hodlá Národní knihovna ČR využít i svých dosavadních zkušeností s tvorbou ontologií v rámci projektu VICODI, resp. v rámci projektu M-CAST (Multilingual Content Aggregation System)³⁷, jakož i více-, resp. mnohojazyčné agregace a kontextualizace informace, to však nepochybně až v druhém plánu, protože v prvním plánu jednoznačně je shromáždění a elementární zpřístupnění co největšího množství dat.

³⁶ Recordare: Music XML Definition, dostupný z URL: <http://www.recordare.com/xml.html>

³⁷ M-Cast, dostupný z URL: <http://www.m-cast.infovide.pl/cesky/index.html>

Problém samozřejmě je ve značně rozdílné připravenosti jednotlivých partnerů k integraci, která se leckdy předestírá lepší, než ve skutečnosti je. Nicméně je nesmírně důležitý jejich relativně velký počet a jejich rozložení po celé Evropě, zejména pokud jde o plné partnery-přispěvatele obsahem (Národní knihovna ČR, Nordisk Foskningsinstitut København, Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze, Univerzitní knihovna Vilnius, Univerzitní knihovna Wrocław, Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum, Diözesanarchiv St. Pölten, Národní a univerzitní knihovna Islandu, Biblioteca Nacional de España, The Budapest University of Technology and Economics), tak pokud jde o asociované partnery-přispěvatele obsahem (Institutu kulturního dědictví v Bukurešti, Turecká národní knihovna v Ankaře, Srbská národní knihovna v Bělehradě, Ústřední univerzitní knihovna v Bukurešti, Moldavská národní knihovna v Kišiněvě, Srbská akademie věd, Kazášká národní knihovna v Almaty, Švédská královská knihovna ve Stockholmu, Polská národní knihovna ve Varšavě). Jestliže se opravdu podaří zahrnout všechny zdroje jmenovaných partnerů, bude to znamenat, že Manuscriptorium pokryje 85% zdigitalizovaného rukopisného materiálu v Evropě. A jelikož už nyní je největší digitální knihovnou pokud jde o rukopisy, na světě, s největší pravděpodobností se stane jedním z nejdůležitějších centrem, kolem kterého se bude shromažďovat tým lidí provozující rukopisnou práci na moderních principech.

Cíl být evropskou digitální knihovnou rukopisů, resp. historických fondů může připadat dostatečně ambiciózní, ba může se zdát poněkud nadsazený, uvážíme-li velikost, či spíše malost Česka mezi ostatními evropskými zeměmi. Nicméně ambice Národní knihovny ČR sahají ještě dále, třebaže v tomto případě se jedná o delší perspektivu, která ve všech rysech není ještě dostatečně jasná, protože záleží na větším či menším úspěchu (o neúspěchu vůbec nechci hovořit), se kterým se setká budování Manuscriptoria jakožto evropské digitální knihovny rukopisů. Konečným cílem totiž je vybudovat virtuální badatelské prostředí pro práci s historickými fondy, přičemž badatelským prostředím se nerozumí jen oblast vymezená jen úzce specializovaným odborníkům, nýbrž všem zájemcům, kteří chtějí vnímat kulturní dědictví a kteří jsou v souvislosti s tím ochotni něčemu se učit a naučit. K tomu nepřispívá jen uvažovaná integrace zdrojů takového typu, jako např. *Litterae ante portas*, ale i využívání externích nástrojů různých druhů, nejprve především obecných překladových nástrojů pro práci s texty v mnohojazyčném prostředí, pak také specializovaných nástrojů korpusové lingvistiky určených pro zpracování textů a vytváření jejich shluků podle vytčeného parametru a posléze nástrojů pro vytváření virtuálních dokumentů a celých kolekcí. O tom však budeme vědět více až po zdárném dokončení projektu ENRICH.